

A street scene in Park Sonsbeek, featuring tram infrastructure with overhead wires and a wooden cross-arm. Several cars are parked on the cobblestone street. In the background, there is a green field, trees, and a brick building with a red roof. The sky is blue with a few clouds.

ONDERBOUWING ONTBREEKT
BIJ LOCATIEKEUZE FEESTAARDVARKEN
IN PARK SONSBEEK

ONDERBOUWING ONTBREEKT BIJ LOCATIEKEUZE FEESTAARDVARKEN IN PARK SONSBEEK

JUNI 2024

Het Feestaardvarken is een geschenk van Burgers' Zoo aan de stad om slechte plekken in de stad te activeren en daarmee weer positief op de kaart te zetten.

Het beeld heeft jaren dienst gedaan in het Bartok Park en van dit vergeten deel in de zuidelijke binnenstad een bruisende plek gemaakt. Inmiddels ligt het kunstwerk al weer een tijd in depot en wordt er door de gemeente Arnhem samen met kunstenaar Florentijn Hofman en Burgers' Zoo een nieuwe locatie gezocht voor het Feestaardvarken in de stad. De keuze is gevallen op de locatie in Park Sonsbeek op het Jansveld tussen het bezoekerscentrum Molenplaats en het Nederlands Watermuseum. De vraag waarom de keuze op deze locatie is gevallen blijft echter onbeantwoord.

Park Sonsbeek:
de rode stip is de beoogde locatie voor
het Feestaardvarken op het Jansveld

Het Feestaardvarken is een prachtig beeld, maar leent de oude dame het Rijksmonument Park Sonsbeek zich wel goed als rekwisiet voor dit kunstwerk. Om die vraag te beantwoorden moeten we vanuit het park gaan redeneren: Kan het kunstwerk betekenis toevoegen aan de plek in Park Sonsbeek of functioneert het park alleen als ideaal decor. Of met andere woorden: wordt de plek in het park er beter van? Park Sonsbeek is een Rijksmonument en iedere toevoeging die aan het park gedaan wordt moet op zijn minst een verrijking voor het monument zijn. Daarom wordt er voor de locatiekeuze van het Jansveld ingezoomd op drie schaalniveaus en per schaalniveau naar de waardestelling voor het monument gekeken. De schaalniveaus zijn als volgt:

- De schaal van de plek zelf – *Watermolens aan de beek / Het beekdal*
- De schaal van de wijk rondom – *De burgemeesterswijk en het park*
- De schaal van het park als geheel – *Zichtlijnen in het park*

Daarna wordt er stilgestaan bij het gebruik van het park en de Parkensie Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem die onlangs door de gemeenteraad is vastgesteld om vervolgens tot een conclusie te komen.

De vorige locatie van het Feestaardvarken in het Bartokpark, foto Burgers Zoo

Watermolens aan de beek

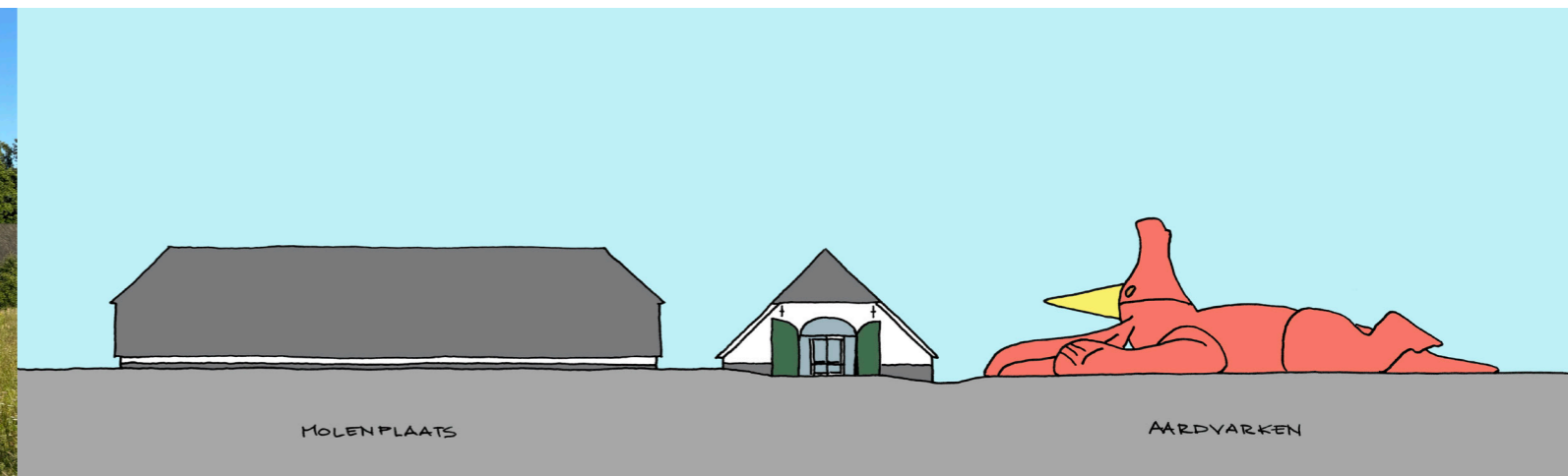
Het Feestaardvarken is 30m. lang, 13m. breed en 9m. hoog en is daarmee vergelijkbaar met de maat en het volume van de boerderij waarin bezoekerscentrum Molenplaats is gevestigd. Je kunt gerust stellen dat er met de plaatsing van het kunstwerk op het Jansveld een aanzienlijk bouwwerk wordt bijgeplaatst in het ensemble van gebouwen aan de Sint Jansbeek. De huidige gebouwen zijn historisch gegroeid met de twee watermolens als meest beeldbepalende elementen aan de beek. Het hoogteverschil in het waterpeil van de beek verankert de gebouwen in het park : je voelt hier de geschiedenis van de plek. Een nieuw bouwwerk tussen deze watermolens in zal deze ensemblewerking niet versterken maar eerder afleiden van waar het op deze plek werkelijk over gaat.

De Molenplaats

Het Jansveld in Park Sonsbeek tussen de Molenplaats en het Nederlands Watermuseum
Foto voorzijde: vrij zicht op het open veld vanuit Burgemeestersplein

Schaalvergelijking: de Molenplaats heeft een lengte van 33 m. en een breedte van 13 m. en heeft daarmee een vergelijkbare maat en volume als het Feestaardvarken. Alleen is de 9 m. hoge neus van het varken is hoger dan de nok van de voormalige graanschuur.

Het beekdal

Tussen de Zijpendaalseweg en de beek ervaar je het beekdal met een hoogteverschil van ca. 2,5 m. in het Jansveld. Dit veld is de beoogde plek voor het Feestaardvarken. De gemeente laat slechts een situatietekening zien maar om het kunstwerk goed in te passen in de omgeving moet het hoogteverschil van 2,5 m. worden overbrugd. Wordt het kunstwerk schuin in het veld gelegd, in een kuil of op een plateau gesitueerd, op deze vraag wordt geen antwoord gegeven. Als de helling van het beekdal wordt vergraven wordt er ingegrepen in het rijksmonument en door de plaatsing van het kunstwerk is het beekdal op deze plek minder goed te ervaren.

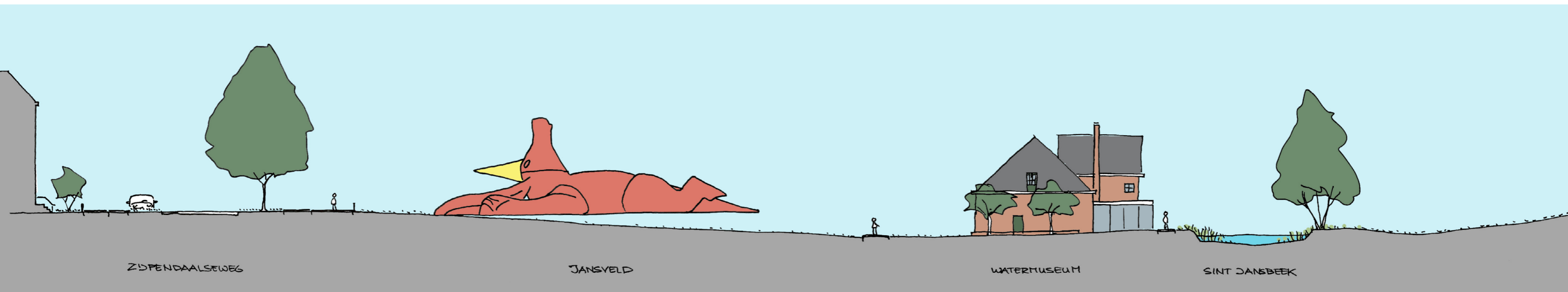
Zicht op het Jansveld met het talud van het beekdal, de beoogde positie van het Feestaardvarken is net voor de solitaire boom

De Burgemeesterswijk en het park

Op grotere schaal wordt het Feestaardvarken goed zichtbaar in het park. Het park kent immers lange zichtlijnen die ook naar het Jansveld leiden. De straten vanuit de Burgemeesterswijk naar het park hebben alle drie vrij zicht op het park, de Bouriciusstraat, Burgemeestersplein en de Van Pallandtstraat. Bij de plaatsing van het Feestaardvarken zal het beeld vanuit Burgemeestersplein significant veranderen en het open zicht voor een groot deel verdwijnen. Het betreft hier een beschermd stadsgezicht waarbij de relatie tussen Park Sonsbeek en de Burgemeesterwijk nadrukkelijk staat beschreven en ook de inrichting van de Zijpendaalseweg en omgeving onder deze bescherming valt.

Zichtlijnen vanuit de straten van de wijken op het open veld van Park Sonsbeek (in rood de beoogde locatie van het Feestaardvarken)

Doorsnede van het beekdal van de Sint Jansbeek met daarin de positie van het aardvarken in het talud van het Jansveld. Het hoogteverschil tussen de Zijpendaalseweg en het midden van het Jansveld is ca. 2,5 m. hoog.

Zichtlijnen in het park

De impact vanuit het park zelf is ook groot: de 9 meter hoge rode neus van het Feestaardvarken is in de toekomst zichtbaar vanaf de plek bij de Zwanenbrug over de Sint Jansbeek bij het Sonsbeek Paviljoen aan de westzijde, zichtbaar vanaf de grote ligweide voor de Witte Villa aan de noordzijde en in de wintermaanden zelfs zichtbaar vanaf de parkentree kruising Sonsbeekweg – Apeldoornseweg aan de oostzijde van het park. Daarmee beheerst het kunstwerk een zeer groot deel van de uitstraling van het rijksmonument. De invloedssfeer van het kunstwerk op het gehele park wordt onderschat en is tot op heden niet in kaart gebracht. In een park waar alle follies door de tijd heen zorgvuldig zijn geplaatst dient een nieuwe ingreep op deze schaal zich in ieder geval te verhouden tot die historische context. Het is wezenlijk voor de Engelse landschapsstijl dat de bezoeker op zijn wandeling door het park telkens wordt verrast, na elke bocht volgt er een nieuwe impressie. Het is niet erg dat een park verandert, maar wel dat er gebroken wordt met dit ontwerpuitgangspunt. Het Feestaardvarken komt op veel plekken dominant in beeld en voegt door zijn hoogte en rode contrastkleur nieuwe zichtlijnen aan het park toe. Dit terwijl alle zichtlijnen in Park Sonsbeek zorgvuldig zijn gecomponeerd en onlangs nog vastgelegd zijn in de hernieuwde parkenvisie (zie volgende alinea).

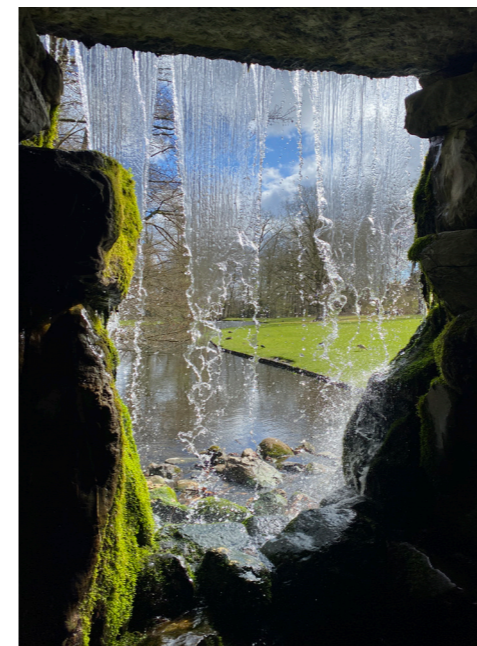
Zichtlijnen vanuit het park op de locatie van het Feestaardvarken

Zicht vanaf de plek bij de Zwanenbrug over de Sint Jansbeek op het Feestaardvarken voor het Nederlands Watermuseum

Gouverneurshuisje

Grote Waterval

Belvédère

Het Gouverneurshuisje bij kasteel Zypendaal is zichtbaar over de lange as van de watergang, aan weerszijden geflankeerd door het bos. De grote waterval in park Sonsbeek komt fraai tevoorschijn na een bocht in het pad en een verbreding in de beek. De Belvédère torent trots boven de ronde weide uit. Al deze follies hebben het park als metgezel; gebouw en park vertellen samen een verhaal. De rode neus van het Feestaardvarken past hier niet bij; het verhaal met de ruimte van het park eromheen ontbreekt hier.

Gebruik van het park

Naast de vraag of het kunstwerk ruimtelijk goed kan worden ingepast in het park is de vraag of het kunstwerk functioneel iets toevoegt aan Park Sonsbeek. Op de plek bij Rozet was het kunstwerk een publiekstrekker en geliefd speelobject voor kinderen. In combinatie met de waterspeelplaats bij het Nederlands Watermuseum kan het kunstwerk in het park wellicht ook die rol gaan vervullen. Maar heeft Park Sonsbeek nog een extra publiekstrekker nodig? De discussie en zorg gaat de laatste jaren juist over de juiste spreiding van de toenemende bezoekersaantallen over het park en een goed evenementenbeheer zodat het groen in het Rijksmonument duurzaam beschermd blijft voor de toekomst. Park Sonsbeek heeft geen nieuwe publiekstrekker nodig: het park heeft een eigen kracht en attractiviteit van nationale allure.

Parkenvisie Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem

In het kader van het toenemende gebruik van het park heeft de gemeente recent ook een nieuwe visie op laten stellen voor de parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem door bureau Strootman landschapsarchitecten. Deze visie is dit voorjaar afgerond en door de gemeenteraad van Arnhem vastgesteld. In deze visie en de bijbehorende raadsbrief wordt nadrukkelijk stilgestaan bij de omgeving van de Molenplaats en het Watermuseum:

“Het beeld moet rustig blijven en wij gaan daarom de ruimte rondom de Molenplaats en Watermuseum vernieuwen met:

- Een ruimte voor natuur en natuureducatie (natuurweide, educatieve tuinen, natuurlijke speelaanleiding, boomgaard)
- Het Jansveld wordt voor een deel kruidenrijk grasland. In combinatie met een verhoogd pad voorkomt dit eventuele wateroverlast voor het museum.”

Kortom in de visie is sprake van terughoudendheid voor deze locatie en niet voor spektakel. Daarnaast zijn de historische zichtlijnen zorgvuldig vastgesteld en is er in de visie een hoofdstuk opgenomen over beeldende kunst in het park waarin gezocht wordt naar een goede balans tussen het park en het aantal beelden. Dit heeft tot het inzicht geleid dat als er een nieuw kunstwerk wordt toegevoegd aan het park dat dan ook een oud kunstwerk uit het park wordt verwijderd. Het is moeilijk te rijmen dat de gemeente enkele maanden na de vaststelling van deze visie met de beslissing komt om het Feestaardvarken op het Jansveld een plek te geven.

Conclusie

Er is vanuit geen enkel perspectief een meerwaarde te vinden voor het park. De locatiekeuze in Park Sonsbeek is niet goed te onderbouwen en doet afbreuk aan het park. Het Feestaardvarken is aan de stad geschonken om slechte plekken te activeren en weer positief op de kaart te zetten. Park Sonsbeek heeft een dergelijke impuls niet nodig: het is een van de mooiste parken van Nederland en moet als zodanig beschermd worden.

De voorgestelde locatie maakt het historische beeld van de watermolens en boerderijen stuk, de maat van het beeld degradeert de historische gebouwen tot decorstukken. Het beeld doet afbreuk aan het beekdal. Het kunstwerk past niet in het beschermd stadsgezicht van de Burgemeesterswijk. En wellicht nog het belangrijkste argument: de traditie van de historische zichtlijnen in Engelse landschapsstijl wordt door plaatsing van het kunstwerk teniet gedaan en er ontstaan vanuit het park nieuwe zichtlijnen op het kunstwerk. De impact hiervan op de rest van het park is groot hetgeen wordt onderschat. Tot slot past het kunstwerk niet in de parkenvisie die onlangs door de gemeente is vastgesteld.

Het geschenk van Burgers Zoo om plekken in de stad tijdelijk te activeren kan zoveel beter worden ingezet, Park Sonsbeek heeft het niet nodig maar er zijn zoveel plekken in de stad te bedenken waar het Feestaardvarken wel een aanjager kan zijn voor nieuw gebruik. Het zou het streven moeten zijn op elke volgende tijdelijke plek het succes van de locatie in het Bartok Park te evenaren, dit in plaats van alleen een fraaie entourage te zoeken.

Arnhem heeft veel plekken die een dergelijke impuls kunnen gebruiken. Laten we in het streven het beeld terug te geven aan alle Arnhemmers met name Arnhem-Zuid niet vergeten. Zoals het kunstwerk jaren een aanjager was voor een deel van de zuidelijke binnenstad kan het kunstwerk onder dezelfde tijdelijke condities een kwartiermaker zijn bij nieuwe ontwikkelingen of op zoveel andere plekken in de stad die een impuls behoeven.

Hoe ver mag de stad oprukken richting Park Sonsbeek?

Dit artikel is geschreven door Theo Reesink, landschapsarchitect - Buro Poelmans Reesink landschapsarchitectuur en wordt mede onderschreven door de volgende Arnhemse landschapsarchitecten:

- Bram Breedveld, landschapsarchitect - Landlab Studio voor landschapsarchitectuur
- Ed Joosting Buunk, landschapsarchitect - Landlab Studio voor landschapsarchitectuur
- Harm Veenenbos, landschapsarchitect – Veenenbos en Bosch landschapsarchitecten
- Sandra Schuit, landschapsarchitect – Zijaanzicht landschapsarchitecten